

"והנה הרמב"ם עם כל התפלספותו היה בעוכרינו"

ביקורתו של שד"ל על הרמב"ם

דביר חדד – 25.5.2014

1. שד"ל, יסודי התורה, פסקה י"א:
ואחרים אמרו כי האדם נבדל משאר החיים במתת אלוהים אשר היא השכל, ושכלו כולל בטבעו הציווי המוחלט (Imperativus Categoricalus) לבחור בטוב ולמאוס ברע – ומה יעשו אותם בני אדם שאין הציווי הזה מורגש להם? ואם היה הציווי הזה מוטבע בכל בני אדם, איך היה שהמעשים הרעים מרובים על כך על פני האדמה?
רמב"ם, מורה נבוכים (שוורץ), חלק ג', פרק כ"ז:
2. כוונת כל התורה שני דברים, והם תקינות הנפש ותקינות הגוף. תקינות הנפש תהיה בכך שתושגנה להמון דעות נכונות כפי יכולתם. לכן יהיה חלקן במפורש וחלקן במשל, כי אין בטבעם של המון עמי הארץ שתהיה להם יכולת מספקת להשיג דבר זה כפי שהוא. ...
ושלמותו האחרונה היא שיעשה "מְדַבֵּר" בפעל, כלומר, שיהיה לו שכל בפעל בכך שיִדַע את כל מה שביכולת האדם לדעת על כל הנמצאים כולם בהתאם לשלמותו האחרונה. ברור שבשלמות אחרונה זאת אין מעשים ולא מידות, אלא היא דעות בלבד שהעיון הביא אליהן והחקירה חיבה אותן...
לכן התורה האמתית, אשר ביארנו שהיא אחת ואין בלתי, והיא תורת משה רבנו, באה רק ללמד אותנו את שתי השלמות גם יחד, כלומר, תקינות מצבי בני-אדם אלה עם אלה על-ידי ביטול העֶשֶׂק (שבני-אדם עושקים) זה את זה, ועל-ידי סיגול מידות טובות ומעולות, כדי שאפשר יהיה לאנשי הארץ להתקיים ולהתמיד בסדר אחד, כדי שכל אחד מהם יגיע לשלמותו הראשונה, ותקינות האמונות ומתן דעות נכונות שבהן תושג השלמות האחרונה.
שד"ל, שיעורים בעיקרי הדת היהודית, פסקה ו':
3. בשעבדו את הכוונה החברתית והמוסרית למטאפיזית, לא הלך הרמב"ם אחרי תורת היהדות הכתובה והמסורה אלא אחרי זו של הפילוסופיה שבימיו, האריסטוטלית-הערבית, אשר לפיה רק על ידי השגת האמת המטאפיזית רוכש האדם את הנשמה הנצחית...
שם, פסקה י"א:
4. הרמב"ם הוציא משפט כי המפקק והכופר צריכים להיות שנואים ואין לראות בהם דומים לנו; משום שנפשו לא יצאה מן הכח אל הפועל כל ידי ידיעת האמיתות המטאפיזיות, בהימצאם על ידי כך בתנאים ובמדרגה של בעלי החיים נעדרו השכל. דעה זאת היא שהשפיעה על הרמב"ם שייגע לידי השקפות שונות שאינן נסבלות ביחס לשאינם-יהודים...
5. הרמב"ם, הלכות מלכים, פרק ח', הלכה י"ג:
וכן ציווה משה רבנו מפי הגבורה, לכוף את כל באי העולם לקבל כל מצוות שנצטווה נוח, וכל מי שלא קיבל, ייהרג. והמקבל אותם--הוא הנקרא גר תושב בכל מקום, וצריך לקבל עליו בפני שלושה חברים. וכל המקבל עליו למול, ועברו עליו שנים עשר חודש ולא מל--הרי זה כמין שבאומות.
שיעורים בתיאולוגיה מוסרית-יהודית, פסקה מ"ה:
6. קביעת הרמב"ם (הלכות מלכים, ח') כי משה ציווה לכפות בעזרת החרב את כל העמים לשמור את שבע מצוות בני נח, כלומר את הדת הטבעית, היא משוללת יסוד ואינה מוצאת סיוע לא במקרא ולא בתלמוד. אמנם, אומרים אחדים מחכמי התלמוד (סנהדרין נ"ז) שבן נח נהרג על שבע מצוות; כוונת דבריהם היא כי לא יהודי, אשר השתקע בארץ ישראל והתחייב מרצונו לשמור את שבע המצוות, ואחרי כן יעבור על אחת מהן, יהיה על בתי הדין היהודיים לגזור עליו דין מוות... על כל פנים, לא נראה שמאותה סוגיה של התלמוד אפשר להסיק את עקרון אי הסובלנות שקבע הרמב"ם.
7. בבא קמא, פרק ד', משנה ג':
שור של ישראל שנגח לשור של הקדש, ושל הקדש שנגח לשור של ישראל--פטור: שנאמר "שור ריעהו" (שמות כא, לה), ולא שור הקדש. שור של ישראל שנגח לשור של נוכרי, פטור; ושל נוכרי שנגח לשור של ישראל--בין תם ובין מועד, משלם נזק שלם.
8. בית הבחירה (למאירי) בבא קמא, דף ל"ח עמוד א':
אמר הר"ם: כשאירע דין לישראל עם עכו"ם ענין הדין ביניהם כך הוא: אם יש לנו בדיניהם זכות נדין להם כדיניהם ונאמר להם כך דינכם ואם טוב לנו בדיננו נדין להסכפי דיננו ונאמר להם כך דיננו.
9. שיעורים בתיאולוגיה מוסרית-יהודית, פסקה מ"ו:
החכם הגדול ההוא, במקום להשמיט מחיבורו ההלכתי משפטים בלתי סובלניים אחדים הכלולים בתלמוד, או לפחות למתן אותם, הוסיף משפטים חדשים מאותו סוג, הן ביחס ללא יהודים והן ביחס ליהודים המינים והאפיקורסים; את האחרונים לדעתו יש לשנוא ולהשמיד...
נזכור שהרמב"ם אכן היה פילוסוף, אך לפי התורה האריסטו-ערבית שהייתה שלטת בימיו. והנה אותה פילוסופיה מעוקמת... הרמב"ם קיבל אותה, והיא שהניעה אותו לקבל את כל ההוראות הבלתי סובלניות,

המטילות צל על חיבורו ההלכתי הגדול, והמביאות אותו לראות כדוגמה פילוסופית שהאדם שאינו בעל דעה נכונה על האל, אלא יאמין בריבוי האלים או בכל אמונה מוטעית אחרת, אינו בעל נשמה נצחית, וכמעט אינו בן אדם.

10. **שד"ל, כתיבת המשנה והרמב"ם:**

...נשמרו החכמים מלכתוב על ספר את התורה שבע"פ, למען יוכלו ב"ד שבכל דור ודור לתקן ולהחליף כפי צורך המקום והזמן...

והנה הרמב"ם עם כל התפלספותו היה בעוכרינו... כי הנה הוא כתב הלכות פסוקות, ובקש להסיר כל הספקות ולהשכיח כל המחלוקות ולהביא את כל ישראל ואת כל חכמיהם שבכל דור ודור תחת עול המסקנה אשר ישרה בעיני חכמי התלמוד או בעיניו... ואלמלא הראב"ד שעמד נגד הרמב"ם וגזר בפרץ, אולי כבר נשכחו ונאבדו המשנה והתלמוד, והרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לרמב"ם ולאריסטו בלי שנוכל לחקור אחר מקור הדברים ולדעת העניינים על אמיתתם. ואמרתי "ולאריסטו" כי **כמה עניינים יש במשנה תורה שאינם לקוחים מדברים רז"ל, אלא מדברי אריסטו ומפרשיו הערביים**, כגון בהלכות יסודי התורה והלכות דעות.

...לא אנחנו מאמינים בתחיית המתים שלך ולא אתה מאמין בתחיית המתים אשר אנחנו ואבותינו מאמינים בה.. כי הנה בחלק ג' פרק כ"ז מהמורה, אמרה כי השלמות האחרון אין בו מעשים ולא מדות, אל הוא דעות בלבד... הרי מבואר כי גם גנוב, רצוח ונאוף יוכל הפילוסוף המשכיל לקנות חיי העולם הבא... ראה מה העולם הבא שלך ומה העולם הבא שלנו! ועד כאן הקלקול הראשון אשר **קלקל הרמב"ם באמונת ישראל...** והקלקול השני הוא עניין העיקרים אשר הציב להיות כמו יסודות לאמונתנו, המצאה אשר לא צוו ולא דברו קדמונינו ולא עלתה על לבם מעולם. כי הנה הנביאים, תנאים והאמוראים והגאונים מעולם לא הגבילו עניני האמונה... אך היו שופטים כל אדם לפי מעשיו!

❖ כל ההדגשות במקורות הם שלי, ולא מופיעות אצל שד"ל או הרמב"ם.